

GUDŲ ISTORIOGRAFIJOS PATRIARCHO SKAITYMAI

2005 m. rugsėjo 22–23 dienomis Baltarusijoje, Rečicoje, vyko tarptautinė mokslinė konferencija – penktieji Mitrofano Dovnar-Zapolskio¹ skaitymai. Jau iš pavadinimo aišku, jog ši konferencija, kaip ir ankstesnės, buvo skirta žymiam gudų istorikui, pagrįstai laikomam nacionalinės istoriografijos pradininku. Lietuvos istorikų (kaip, beje, ir Ukrainos, Lenkijos ar Rusijos) bendruomenei M. Dovnar-Zapolskio nereikia plačiau pristatyti – kiekvienas, bent šiek tiek arčiau susipažinęs su LDK istorija, žino jo klasikinį veikalą². Gal mažiau žinomi jo vėlyvieji darbai, ypač gudų istorijos sintezės³, o dar mažiau – kad M. Dovnar-Zapolskis buvo iškilus gudų nacionalinio judėjimo veikėjas, daug prisidėjęs kuriant laisvą demokratinę tautinę gudų valstybę – Baltarusijos demokratinę respubliką 1918 m. kovo 25-ąją (buvo Baltarusijos Liaudies Tarybos narys).

M. Dovnar-Zapolskio skaitymai pradėti organizuoti 1997 m. Gomelio P. Skorinos universitete ir vyksta kas antri metai. Šiandien jie Baltarusijoje įgijo ne tik mokslinę, bet ir visuomeninę reikšmę. Šio universiteto iniciatyvą yra

parėmusios Rečicos – mažosios M. Dovnar-Zapolskio tėvynės – miesto vadovybė ir administracija. Naudojantis šių institucijų finansine ir administracine parama 1997 m. Rečicoje M. Dovnar-Zapolskiui buvo pastatytas paminklas, tapęs unikaliu šio mokslininko istoriko įamžinimo simboliu postsovietinėje Baltarusijoje. M. Dovnar-Zapolskio asmenybės ir veiklos populiarinimo renginiai vyksta respublikinės ir sritinės reikšmės masinės informacijos priemonėse, jo garbei sukurta ekspozicija Rečicos kraštotyros muziejuje; Rečicos miesto vykdomasis komitetas jaunųjų mokslininkų ir aspirantų tyrinėjimams yra paskyręs stipendiją, taip pat įsteigęs vardinę premiją kultūros veikėjams ir dvi stipendijas Gomelio universiteto studentams.

Reikia pažymėti, kad M. Dovnar-Zapolskio skaitymai leido tyrinėjimų lauką išplėsti ne tik šio mokslininko gyvenimo, bet ir jo veiklos tyrinėjimų kryptimi. Nuo 2001 m. į konferenciją įtraukta vadinamoji „kraštotyros sekcija“, kuri labiau išplėtė konferencijos problematiką, nes sudarė galimybę tyrinėti ne tik šio istoriko mokslinį palikimą, bet ir visos baltarusių tautos istoriją, o tai, organizatorių manymu, labai pakėlė konferencijos mokslinį lygį.

Konferencijos problematikos įvairovė paskatino plėsti mokslinius kontaktus tarptautiniu lygmeniu ir visų pirma sujungti bendram tikslui Baltarusijos, Rusijos, Ukrainos, Lenkijos, Lietuvos, Vokietijos ar net Izraelio mokslininkus.

¹ Apie jo biografijos faktus, kūrybos bei veiklos etapus išsamiai rašoma baltarusių naujausioje enciklopedijoje: ВКЛ, энцыклапедыя. Мінск, 2005, т. 1, с. 595–596.

² *Довнар-Запольскі М. В.* Государственное хозяйство Великого княжества Литовского при Ягеллонах. Киев, 1901.

³ *Доўнар-Запольскі М. В.* Асновы Дзяржаўнасці Беларусі (2 выд. Мінск, 1994). Гродно, 1919.

Mokslinių pranešimų pagrindu buvo parašyti ir išleisti mokslinių straipsnių rinkiniai⁴. Be to, sudaryta ir išleista M. Dovnar-Zapolskio darbų bibliografinė rodyklė⁵, pasirodė vienas ryškiausių šio mokslininko darbų – „Baltarusijos istorija“⁶, parašyta dar 1934 metais, bet bolševikų valdžios uždrausta spausdinti. Pastaruoju metu baltarusių istorijos tyrinėtojai rengiasi išleisti dokumentuotą M. Dovnar-Zapolskio biografiją.

Konferencijos dalyviai pranešimus skaitė dviejose sekcijose: „M. V. Dovnar-Zapolskio gyvenimas ir mokslinė veikla“ bei „Rečicos žemė dabar ir ateityje“. Pastarojoje sekcijoje išryškėjo keli tyrinėjimų aspektai: čia buvo perskaityti pranešimai apie Rečicos krašto etnografiją bei folklorą, taip pat skaityti pranešimai šio regiono įvairių laikotarpių politinės, socialinės, ekonominės istorijos temomis. Iš gausaus būrio pranešėjų išskirčiau pranešimus karo istorijos temomis. Čia reiktų paminėti Torunės Mikalojaus Koperniko universiteto Istorijos fakulteto dekaną, prof. habil. dr. Waldemarą Rezmerį, kalbėjusį apie Lenkijos kariuomenės įtaką ir sėkmingus veiksmus Rečicos regione 1920 m. kovą–birželį, kai, anot lenkų istoriografijos, vyko Mozyrius – Kalinkovičių operacija. Analogiška tematika pranešimą skaitė ir kitas svečias iš Lenkijos dr. Olegas Latyszzonekas, analizavęs baltarusių generolo Bulak-Bulachowicziaus karinės ekspedicijos veiksmus

⁴ Даследчык гісторыі трох народаў: М. В. Доунар-Запольскі (36. навук. артыкулаў і дакументаў), Гомель-Рэчыца, 2000, 295 с.; Трэція Міжнародныя Доўнароўскія чытанні, г. Рэчыца, 14–15 верасня 2001, Мінск, 2002, 372 с.; Чашвертыя Міжнародныя Доўнараўскія чытанні, ч. 1–2. Гомель, 2004.

⁵ Доўнар-Запольскі М. В. Біябліяграфічны паказальнік. (Скл. В. У. Скалабан, В. М. Лебедева і інш.). Мінск, 2001.

⁶ Доўнар-Запольскі В. М. Історыя Беларусіі (36. В. М. Лебедева, В. В. Скалабан, М. Ф. Шумейко, М. В. Доўнар-Запольскі і яго наследзіе). Мінск, 2003.

Rytų Baltarusijoje ir lenkų–sovietų sienų klausimą. Gaila, kad nebuvo pakankamai laiko apibendrinti šios sekcijos darbą, todėl joje nedalyvavusiam kol kas sunku ką nors detaliai pasakyti.

O pirmosios sekcijos „M. V. Dovnar-Zapolskio gyvenimas ir mokslinė veikla“ (kurioje dalyvavo ir šios apžvalgos autorė) pranešimus pagal tematiką būtų galima suskirstyti į kelias grupes.

Į vieną grupę išskirčiau pranešimus, susijusius su M. Dovnar-Zapolskio moksliniais Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos istorijos tyrinėjimais. Todėl dr. G. V. Štychovo (Baltarusijos nacionalinė mokslų akademija) pranešime buvo pateikta paties M. B. Dovnar-Zapolskio pažiūrų į Mindaugo veiklą ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kūrimąsi rekonstrukcija – pats M. Dovnar-Zapolskis jų niekur sistemškai nebuvo išdėstęs. Kritišką M. Dovnar-Zapolskio požiūrį į Lietuvos ir Lenkijos Liublino uniją, davusią, anot jo, pradžią polonizacijos procesui LDK, išdėstė lietuvių istorikams gerai žinomas Gardino J. Kupalos universiteto prof. A. K. Kravcevičius. Panašia problematika kalbėjo ist. m. kand. J. V. Nestiarovičius (Minskas), svarstęs M. V. Dovnar-Zapolskio idėjas apie Lenkijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos valstybių statusą bei valdymą XX a. baltarusių istoriografijos kontekste. M. V. Dovnar-Zapolskio mokslinius tyrinėjimus, skirtus Senajai Rusijai ir jos valdžios legitimumo problematikai, nagrinėjo V. I. Galko (Gomelis).

Prie šios grupės pranešimų galima priskirti ir šio teksto autorę, kuri svarstė iki šiol istoriografijoje nesureikšmintas M. Dovnar-Zapolskio pastabas M. Liubavskiu – jose pateiktos įžvalgos stačiatikių padėties LDK Ponų taryboje klausimu nenustojo mokslinės vertės ir šiandien.

Kita pranešimų grupė būtų skirta M. Dovnar-Zapolskio istorinėms, socialinėms ir politinėms pažiūroms bei veiklai.

Visų M. Dovnar-Zapolskio skaitymų pagrindinė rengėja ir organizatorė (Gomelio valstybinis P. Skorinos universitetas) *V. M. Lebedeva* išsamiai kalbėjo apie „Baltarusijos komponentą“ formuojantis M. V. Dovnar-Zapolskio pažiūrioms. *Ist. m. kand. S. S. Rudovičius* (Minskas) pateikė M. V. Dovnar-Zapolskio veikalą „Baltarusijos valstybingumo pagrindai“ istoriografinę analizę to meto istorinės publicistikos kontekste.

M. Dovnar-Zapolskis buvo žinomas ne tik kaip istorikas, bet ir kaip ekonomistas. Todėl *D. G. Kozlovo* (Gomelis) pranešimas ir buvo skirtas M. V. Dovnar-Zapolskio tyrinėjimams, susijusiems su verslininkystės vaidmeniu ir raida.

Ist. m. kand. P. S. Kriučekas (Baltarusijos valstybinis Technologijos universitetas) savo pranešimą paskyrė M. V. Dovnar-Zapolskio visuomeninei-politinei veiklai 1917 m. lapkričio–1918 m. laikotarpiu.

Iš šios pranešėjų grupės reiktų paminėti lenkų tyrinėtoją *dr. Dorotą Michaluk* (Torunė), kalbėjusią apie vadinamąjį Mitrofano Dovnar-Zapolskio Baltarusijos Liaudies Respublikos 1919 m. žemėlapi, kuris, pateiktas su vaizdine medžiaga, sulaukė išskirtinio dėmesio. Autorė nustatė, kad minėto žemėlapio autorystė anaipso nėra priskirtina M. Dovnar-Zapolskiui, kaip buvo manoma iki šiol. Tačiau jis esąs tik vieno etapo – pietinės BR valstybinės sienos nustatymo dalyvis. Vis dėlto įdomu tai, kad M. Dovnar-Zapolskis pritaikė čia savo istorinę erudiciją – siūlė šią Baltarusijos sieną vesti pagal LDK pietinę sieną po Liublino unijos,

kaip žinoma, prijungusios Ukrainos vaivadijas prie Lenkijos. Minėto žemėlapio autorius nėra žinomas. Prie šios pranešėjų grupės šliejosi *filosof. m. kand. V. B. Evorovskio* (Minskas) pranešimas apie Kijevo Rusijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos „dvasinius idealus“ ir jų reminiscencijas baltarusių istoriniame ir literatūriniame pavelde XIX a. pab.–XX a. pirmojoje pusėje.

Šioje sekcijoje dar reiktų išskirti šaltinio-tyrinį aspektą. Viešnia iš Minsko *L. D. Silnova* (Baltarusijos nacionalinė biblioteka) sutelkė dėmesį į išlikusius autentiškus M. Dovnar-Zapolskio autografus, ekslibrisus ir antspaudus XIX–XX a. pradžios leidiniuose. Bene daugiausia dėmesio šioje sekcijoje sulaukė *ist. m. kand. A. L. Kištimovas* (Minskas), naujų šaltinių pagrindu įvedęs naują siužetą į M. Dovnar-Zapolskio pažiūrų tyrimus, t. y. detaliai atskleidė šio istoriko polemiką įvairiais klausimais su ukrainiečių istoriografijos patriarchy M. Gruševskiu.

Pranešimai sukėlė mokslines diskusijas, kuriose dalyvavo beveik visi pranešėjai. Čia reiktų išskirti svečią iš Minsko *ist. m. kand. V. V. Skalabaną* (kalbėjusį plenariniame posėdyje apie M. Dovnar-Zapolskio skaitymų reikšmę baltarusių istoriografijai), pateikusį nemažai aktualių klausimų pranešėjams.

Šis tradicinis renginys, plačiai reklamuotas ir nuskambėjęs masinės informacijos priemonėse, dar kartą parodė, kad baltarusių istorikams rūpi deramai įvertinti ne tik savo istoriografijos patriarchy nuopelnus istorijai, bet ir visos šalies bei tautos istoriją.

Genutė Kirkienė